

Horváth Lívía

Roberto Bolaño magyarul: kiadás- és recepciótörténet*

Bevezetés

A 21. század első évtizedeiben Roberto Bolaño neve egyre ismertebbé vált: művei a nagy irodalmi befolyású területektől – mint az Egyesült Államok vagy Németország – a periférikusabb országokig bejárták az irodalmi piacot. A 2010-es években már több tanulmányban és irodalomelméleti szövegben is „világirodalmi szerzőként” hivatkoznak rá; hírnevét és elismertségét jól mutatja, hogy a szépirodalomra és irodalomkritikára szakosodott rangos brit Bloomsbury kiadó *Literatures as World Literature* (Szépirodalmak mint világirodalom)¹ sorozatának négy monografikus kötete közül az egyiket az ő munkásságának szentelték (*Roberto Bolaño as World Literature*, 2017).² Bolaño fordításban megjelent műveinek recepciója olyan szempontból különleges, hogy művei elsősorban nem az eredeti kontextusban, hanem a későbbi, Egyesült Államokban elért sikerének köszönhetően lettek világszinten ismertek. Bár népszerűségének ugrásszerű növekedésével számos nemzetközi kutatás és kritika foglalkozott a 21. század első évtizedében, a magyar recepció tanulmányozásával még adós a hazai irodalomtudomány; jelen tanulmány célja, hogy ezt a hiányt részben pótolja.

Bolaño magyarul

Bár Bolaño számos művét lefordították már magyarra, a szerzőnek több jelentős műve is van, amely eddig nem jelent meg magyarul: a regények közül ilyen például az *Amuleto* és a *Los sinsabores del verdadero policía*, míg a *La literatura nazi en América* című műből csak részleteket olvashattunk. Ami a novellákat és a verseket illeti, az életműhöz képest

* A tanulmány az ADVANCED 150848. számú, *Irodalom és fordítás a magyar kulturális örökségben* című projekt keretében készült, a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Nemzeti Kutatási Kiválósági Program (ADVANCED_24) pályázati finanszírozásában.

1 [Saját fordítás – H. L.]

2 *Roberto Bolaño as World Literature*, szerk. Nicholas BIRNS – Juan E. DE CASTRO, Bloomsbury, London, 2017.

a magyarra fordított művek száma elenyésző, hiszen a szerzőtől eddig nem jelent meg egyetlen novelláskötet sem, a versek terén pedig magyar nyelvű kötetről először 2025 márciusában kaptunk hírt, amikor a latin-amerikai irodalomra szakosodott Sonora kiadó bejelentette, hogy az elkövetkező évben két Bolaño-művel gazdagítja kínálatát: az egyik a 2010-ben Scholz László fordításában megjelent *Távoli csillag* új kiadása, a másik pedig Bolaño egyik legismertebb versantológiája, a *Los perros románticos*. Bár a témával foglalkozó kritikák, tanulmányok közül több is hangsúlyozza, hogy Bolaño költőnek vallotta magát, lírája a magyar irodalmi szintéren egészen ez idáig nagyon kevés figyelmet kapott.³ A *Los perros románticos* magyar kiadása azonban betöltheti a bolañoi líra hazai recepciójában tátongó űrt; e tanulmány megírásakor csupán a megjelenés híreről értesültünk, így ennek megítélését csak a későbbiekben tudjuk majd részletesebben elemezni.

Bolaño első magyar nyelvű megjelenését 2008-ban, az *Árgus* irodalmi folyóiratban⁴ olvashattuk: ekkor a *Gyilkos kurvák* (*Putas asesinas*) című novellát közölték. A szöveget a folyóirat főszerkesztője, Pallag Zoltán ajánlására Scholz László fordította magyarra.⁵ Szintén 2008-ban a Noran kiadó gondozásában jelent meg a Székács Vera által szerkesztett *Huszadik századi latin-amerikai novellák* című novelláskötet. Ebben az antológiában egy újabb Bolaño-novellát olvashatunk magyarul, *A kiállhatatlan gaucho* (*El gaucho insufrible*) címmel, Vencz Zoltán fordításában. A kötet összesen 46 latin-amerikai író egy-egy novelláját gyűjti össze, a boom előtti szerzőktől egészen Bolaño generációjáig.

A két novella megjelenése után a Bolañóról szóló ajánlások a kiadókat is elérték. M. Nagy Miklós, az Európa Kiadó akkori főszerkesztője 2008-ban két oldalról is értesült a szerző nemzetközi népszerűségéről: egyrészt Pallag Zoltán, az *Árgus* folyóirat főszerkesztője buzdította a művek kiadására, másrészt pedig ebben az évben találkozott Bolaño

3 Bolaño verseiről a magyar nyelvű kritikai szövegekben mindössze két említést találtunk: DÉS Mihály egy Bolañóról szóló cikkében megemlíti, hogy „[a kilencvenes évek] voltak íróvá válásának legdöntőbb évei, még ha nem is pontosan író lett akkor, hanem költő, annak is elég gyöngécske”. DÉS Mihály, *Roberto Bolaño, Élet és Irodalom* 2014. augusztus 15., <https://www.es.hu/cikk/2014-08-15/des-mihaly/roberto-bola-2410.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.). A másik, Bolaño lírájáról szóló említést pedig Kutasy Mercedesz A Nyugati térben megjelent versfordításaihoz fűzött bevezetőjében olvashatjuk.

4 Roberto BOLAÑO, *Gyilkos kurvák*, ford. SCHOLZ László, *Árgus* 2008/2., 190–220.

5 Lásd PALLAG Zoltán blogbejegyzését a *Kunstkammer 2.0* blogon, *A magyar Roberto Bolaño* címmel: <https://kunstkammer2.blogspot.com/2010/07/magyar-roberto-bolano.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

irodalmi ügynökével a Frankfurti Könyvvásáron, akivel abban egyeztek meg, hogy az ügynök elküldi Bolaño néhány könyvét a kiadónak.⁶

2009 elején az *Éjszaka Chilében* angol fordítása (*By night in Chile*) érkezett a kiadóhoz, így rögtön az angolos szerkesztőhöz, Barkóczi Andrásához került lektorálásra. Bár sajnos a kisregényről szóló lektori jelentés elveszett, tudjuk, hogy a szerkesztő kiadásra érdemesnek találta a szöveget. A fordításra Scholz Lászlót kérték fel, aki a következő évre el is készült a magyar változattal, így 2010-ben megjelent Roberto Bolaño első magyarra fordított kisregénye, az *Éjszaka Chilében*. A magyar fordítás felelős szerkesztője Barkóczi András volt, aki a kiadás borítóján olvasható fülszövegben a következőképp írt a szerzőről:

Roberto Bolañót (1953–2003) az egyik legtehetségesebb latin-amerikai írónak tartják, aki a mágikus realizmust és az európai posztmodernizmust egyaránt kerülve teljesen egyéni hangon szólalt meg. Számos irodalmi díjat elnyert, korai halála után – nem kis részben műveinek angol fordítása révén – hírneve és elismertsége nőttön-nő. Ez az első magyarul megjelenő könyve.⁷

Az *Éjszaka Chilében* kritikai fogadtatása visszafogottnak mondható: a műről összesen nyolc rövid, alig egy-két oldalas írás született. Tekintve, hogy Bolaño ekkor még ismeretlen volt a magyar olvasók számára, a legtöbb szövegben nagy hangsúlyt kap a szerző bemutatása és a nemzetközi szintéren (különösen az Egyesült Államokban) kiépült mítoszának ismertetése (ennek hangsúlyos eleme például a korai halála, a chilei társadalmi-politikai kontextusról alkotott véleménye, illetve a boomhoz és mágikus realizmushoz fűződő viszonya).

A mű megítélése megosztotta a kritikusokat: míg a többség dicséri a szöveg stílusát és gördülékenységét, addig Jolsvai Júlia recenziójában úgy értékeli, hogy nehezen követhető műről van szó: „Egy kissé sajnós csalódnunk kellett, talán mert az *Éjszaka Chilében* nem adja könnyen magát, és nem ragadja úgy magával az embert, ahogy az egy ilyen sodró, tagolatlan szövegfolyamtól elvárható lenne”.⁸ A legtöbb recenziószöveg kitér a kisregény történelmi-politikai hátterére is (Pinochet-diktatúra).

6 Uo.

7 Roberto BOLAÑO, *Éjszaka Chilében*, ford. SCHOLZ László, Európa, Budapest, 2010 (Fülszöveg).

8 JOLSVAI Júlia, *Egy Opus Dei pap kalandjai Pinochettel és a galambszarral*, Origo 2010. október 6., <https://www.origo.hu/kotvefuzve-blog/2010/10/robert-bolao-ejszaka-chileben-kritika> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

Érdeemes megjegyezni, hogy a kisregényről írt szövegek megjelenési helye változatos: nemcsak irodalmi folyóiratokban (Könyves Magazin, Műút, Litera.hu, Új Könyvpiac), hanem hírlapokban (Origo, Magyar Narancs) és blogokon is közöltek a témáról szóló írást. A nyolc szöveg közül érdemes kiemelnünk Dunajcsik Mátyás,⁹ Menczel Gabriella¹⁰ és Ficsor Benedek¹¹ kritikáját, hiszen ezek a könyv tartalmának összefoglalása mellett elméleti kontextusba helyezik, értelmezik is a művet; utóbbi a fordítás minőségére is felhívja a figyelmet: „Scholz László munkája azonban lenyűgöző. Mintha ez a regény már mindig is magyarul szólt volna. Stílustól, regisztertől függetlenül minden mondata élményszámba megy.”¹²

A *Távoli csillag* az előző kötettel megegyező lektorálási folyamatot követően 2010-ben jelent meg, szintén Scholz László fordításában. A mű kritikai visszhangja felülmúlta az előző kisregényét, a *Távoli csillagról* több, jellegét tekintve összetettebb írás született: ezek között találunk két rövidebb recenziót, illetve öt darab, tíz oldalnál is hosszabb elemző tanulmányt, sőt, még egyetemi szakdolgozatok, doktori disszertációk is születtek a kisregényről.¹³

Bár Barkóczi András közlése alapján 2010-re több Bolaño-mű is érkezett a szerkesztőséghez,¹⁴ a fordítást és a kiadást az angolszász kiadási

9 DUNAJCSIK Mátyás, *Iszonyú oázisok – Roberto Bolañóról az Éjszaka Chilében megjelenésének alkalmából*, Magyar Narancs 2010. július 22., https://magyarnarancs.hu/konyv/iszonyu_oazisok_-_roberto_bolanorol_az_ejszaka_chileben_megjelenesenek_alkalmabol-74220 (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

10 MENCZEL Gabriella, *Új költészet, vad nyomozás, éjszakai csillagok Chilében*, Műút 2013/42., 79–82.

11 FICSOR Benedek, *Most meghalok*, Litera 2010. augusztus 6., <https://litera.hu/magazin/kritika/most-meghalok.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

12 Uo.

13 Ezek a szövegek olyan elméleti kérdésekre fókuszálnak, mint a művészet és az erőszak viszonya vagy az olvasó pozíciója a műben, bár érdemes megjegyezni, hogy a dolgozatok az eredeti, spanyol nyelvű műre összpontosítanak, és nem térnek ki a magyar fordítások elemzésére, így nagy eséllyel a fordításoknak ezekben az esetekben nem volt szerepe a témaválasztásban. Lásd: MÉSZÁROS Enikő, *Igazság és megbékélés a chilei irodalomban. Megközelítés Roberto Bolaño Távoli csillag című művén, illetve az abszolút gonosz szimbólumon keresztül* = *Szövegek között* 20., szerk. FRIED István – KOVÁCS Flóra – SZABÓ István Zoltán, SZTE BTK, 2016, 93–106, https://acta.bibl.u-szeged.hu/47995/1/szovegek_020_093-106.pdf (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 02.); VARJU Kata, *Az olvasó, a magányos detektív. Roberto Bolaño Távoli csillag című kisregényének elemzése* = *Kitekintések és bepillantások: Alkotói eljárások és olvasói szerepek a latin-amerikai irodalomban*, szerk. MENCZEL Gabriella – TOMPA Rozália, ELTE BTK Spanyol Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Budapest, 2014, 70–87, https://www.eltereader.hu/media/2016/04/Lazarillo_5_READER.pdf (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

14 Ezek érkezési sorrendben a következők: 2666, *By Night in Chile* (angolul), *Distant Star* (angolul), *Putas asesinas*, *Llamadas telefónicas*, *Amuleto*.

stratégiával megegyező módon először Bolaño rövidebb műveivel kezdtek. Az első két kisregény megjelenéséig párhuzamot vonhatunk az angol és a magyar fordítások sorrendje között, hiszen angolul is először a *Nocturno de Chile* fordítása jelent meg 2003 decemberében (*By Night in Chile*, ford. Chris Andrews), amit egy évvel később az *Estrella distante* fordítása követett (*Distant Star*, ford. Chris Andrews); ezek azok a változatok, amelyek aztán az Európa Kiadóhoz érkeztek.

2009 júniusában a következő Bolaño-műveket kapta meg az Európa Kiadó: *Putas asesinas* (Anagrama), *Llamadas telefónicas* (Anagrama), illetve *Amuleto* (Anagrama), amelyek közül egyelőre egy sem jelent meg magyarul. 2010-ben az *El Tercer Reich* (*A Harmadik Birodalom*) című regényt is elküldték a kiadónak; ezt a szöveget Scholz László lektorálta. Scholz László lektori jelentésében javasolta bár a regény kiadását, de árnyaltabb véleményt fogalmazott meg róla:

Bolaño sokat kockáztat, hiszen ami jól működik a kisprózában, nem feltétlenül vihető végig egy 360 oldalas regényben. Ráadásul a jelzett prózatechnikát sem alkalmazza hibátlanul: hogy csak néhány szembeötlő példát mondjak, roppant lassan indul a mű (az igazi „indító” esemény a 142. oldalon következik be), a háborús sztori a mű első felében indokolatlanul gyengén kapcsolódik az Udo-Quemado viszonyhoz, több párbeszéd nyugodtan kimaradhatna, a fragmentálás is lehetne visszafogottabb. De összességében Bolaño hozza a kisregényeiben, novelláiban megszokott hangot meg stílust, és jól olvastatja magát ez a mozaikszerűen szerkesztett, *lightos* próza. Szerintem érdemes kiadni.¹⁵

A szerkesztőség megszavazta a regény kiadását, a fordításra pedig – az előzőekhez hasonlóan – Scholz Lászlót kérték fel. A mű végül 2015-ben jelent meg magyarul, *A Harmadik Birodalom* címmel.

A kritikai visszhangot illetően a Litera.hu online irodalmi magazin *Hírek* rovatában már 2011-ben (tehát mind az angol, mind a magyar fordítás kiadása előtt) olvashattunk a regényről, ahol arról kapunk hírt, hogy az angol megjelenés előtt a *The Paris Review* 2011 tavaszától folyamatosan, részletekben közölte a regényt. A cikk érdekessége, hogy a könyv rövid ismertetésén túl Roberto Bolaño nemzetközi népszerűségéről is szót ejt:

15 Részlet SCHOLZ László az Európa Kiadónak leadott lektori jelentéséből, Budapest, 2010. október 27.

A valószínűleg a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején elkészült kézirat angol nyelvű megjelenéséért már a 2008-as Frankfurteri Könyvvásáron megkezdődött a harc, de csak mostanra járt eredménnyel (a könyv spanyolul már tavaly megjelent). A kemény fedeles kiadást az év végére ígéri a Farrar, Straus, & Giroux kiadó, de az idén Bolaño-évet kihirdetett Paris Review a tavaszi számtól elkezdve folytatásokban közli a regényt.¹⁶

Mielőtt összefoglalnánk a magyar fordítással kapcsolatos kritikákat és recenziókat, érdemes megjegyezni, hogy a kiadás borítóját a korábbi Bolaño-könyvekkel ellentétben Pintér József helyett Büki Flóra tervezte, ami a könyvek vizuális megjelenésében törést eredményez. Ez a szempont csupán Wirágh András recenziójában kerül említésre:

És végül egy zárómegjegyzés: mivel az olvasáshoz hozzáértődik a kézbe vett könyv külalakja is, nem lehet szó nélkül hagyni, hogy az eddigiekkel ellentétben nem Pintér József tervezte a borítót. Pedig az illusztrátor sötét tónusú címlapképei remekül illeszkedtek a szerző vészjósól, létkétegyeikbe gabalyodó főhőseiket szürreális kalandokba bocsátó történeteikhez. A Büki Flóra által megálmodott harsányabb külalak nem nevezhető elhibázottnak, de az eddigiekhez képest újfajta előfeltételeket kínál fel az olvasáshoz.¹⁷

A *Harmadik birodalom* fordításáról nyolc írás született, köztük két beszámoló a budapesti Cervantes Intézet által szervezett könyvbemutatóról. Ezek az írások többnyire irodalmi folyóiratokban és blogokban jelentek meg, egy recenziót pedig a Magyar Narancs közölt. Ez utóbbi valójában a folyóirat 2016-os irodalmi sikerlistája, amelyben a tizenkilenc fős szavazóbizottság a második legjobb fordított műnek értékelte a könyvet.¹⁸

16 N. N., *Bolaño elveszett regénye folytatásokban*, Litera 2011. február 15., 4. bekezdés, <https://litera.hu/hirek/bolano-elveszett-regenye-folyatasokban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

17 WIRÁGH András, *Ex Libris: Thomas Pynchon: Kísérleti fázis; Roberto Bolaño: A harmadik birodalom; Bognár Péter: A rodológia rövid története; Cserna-Szabó András: Sömmi, Élet és Irodalom* 2016. február 19. Az írás nem részletezi, hogy pontosan melyek azok az új előfeltételek, amelyeket az újfajta borítóterv kínál az olvasáshoz.

18 A szavazóbizottság a következő résztvevőkből állt: Ambrus Judit, Báthori Csaba, Bedecs László, Benedek Anna, Bojtár Endre, Csáki Márton, Gács Anna, Harmath Artemisz, Hutvágner Éva, Jánossy Lajos, Jenei László, Kálmán C. György, Kiss Noémi, Krusovszky Dénes, Lapis József, László Ferenc, Faragó Kornélia, Németh Zoltán, Tarján Tamás.

Ennek ellenére Kőríz Imre a listához mellékelt recenziójában nem fest túl kedvező képet a szövegről, sőt, a fordítás néhány pontatlanságára is kitér: „Az átgondolatlan művet Scholz László munkája sem tudja megmenteni. A végül céltalannak bizonyuló feszültséget folyamatosan fenntartó fordítás csak itt-ott bicsaklik meg.”¹⁹

A kritikák egy kivétellel (Zelei Dávid recenziója) Bolaño későbbi regényeinek előfutáraként értelmezik a művet, különös tekintettel a magyarul már korábban megjelent kisregényekre, továbbá kiemelik a lassan és vonatottan induló, gyér és egyszerű cselekményt, illetve felhívják a leendő olvasók figyelmét arra, hogy ne várjanak választ az olvasás során felmerülő kérdésekre. Zelei Dávid elhelyezi a kötetet az életműben, és a szerző magyar irodalmi kontextusban elfoglalt helyére is kitér:

Dunajcsik Mátyás Magyar Narancsban megjelent, bevezető igényű esszéje (2010) óta folyamatos íranta a nem-spanyolos kritikái (Benedek Mártontól Bartók Imréig) és fordítói (Kemény Lilitől Krusovszky Dénesig) figyelem, miközben szövegszinten is tetten érhető a hatása a fiatal magyar prózára (lásd például Nemes Z. Márió *Szerves hulladék kiáltványát*).²⁰

A *Vad nyomozók* magyar fordítása 2013-ban, két évvel *A Harmadik Birodalom* kiadása előtt jelent meg. Fordítója ezúttal nem Scholz László volt, hanem Kertes Gábor. Bár ez volt az első Bolaño-fordítása, Kertes Gábor már korábban is foglalkozott a latin-amerikai posztboom magyarországi népszerűsítésével, ugyanis 2011-ben ő fordította a Diego Trelles Paz által szerkesztett *El futuro no es nuestro, Nueva narrativa latinoamericana (A jövő nem a miénk, Fiatal latin-amerikai elbeszélők)* című antológiát, amely a posztboom húsz fiatal spanyol–amerikai szerzőjének egy-egy novelláját tartalmazza. Bolaño egyik legfontosabb művének magyar fordításába már a megjelenés előtt is betekintést nyerhettek az olvasók: a Könyves Magazin²¹ honlapján, illetve a 2000,²² a Műút²³ és az Új Könyv-

19 KŐRIZ Imre, *Kisvárosok, nagy birodalmak*, Magyar Narancs 2016. május 21.

20 ZELEI Dávid, *Világháború a Costa Braván = (Post)Boom. Kritikák és esszék a 20-21. századi spanyol–amerikai irodalomról*, szerk. VÁSÁRI Melinda, Műút, Miskolc, 2021, 130.

21 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók (részlet)*, ford. KERTES Gábor, Könyves Magazin 2013. augusztus 6., https://konyvesmagazin.hu/nagy/roberto_bola_o_vad_nyomozok_reszlet.html (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

22 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók (részlet)*, ford. KERTES Gábor, 2000 2012/11., 38–52.

23 Uő., *Vad nyomozók (részletek)*, ford. KERTES Gábor, Műút 2012/35., 12–15.

piac²⁴ folyóiratokban részleteket közöltek belőle.²⁵ A fordításból két kiadás jelent meg, 2013-ban az Európa Kiadó, 2019-ben pedig a Jelenkor Kiadó gondozásában.

Már a *Vad nyomozók* első magyar nyelvű kiadása is sikert aratott a kritikusok körében: a 2013-as év legjobb könyveinek listáin figyelemre méltó helyezéseket ért el (a Magyar Narancs listáján a második, a Könyves Magazin listáján a nyolcadik legjobb könyvnek ítélték az év világirodalmi megjelenései közül), illetve jelentős számú kritika és recenzió született róla, amelyekből mostanáig huszonegy, igen változatos regiszterű és megközelítésű szöveget publikáltak; ebbe nem számoltuk bele a fordításból közölt részleteket, a fordítóval készült interjúkat, a rádióműsorokban történt említéseket, illetve a személyes blogokon megjelent idézeteket.²⁶

A *Vad nyomozókról* megjelent írások túlnyomó többsége a mű „nagyságát” – terjedelmét és jelentőségét –, illetve történelmi és irodalmi utalásainak gazdagságát hangsúlyozza. Rostás Eni²⁷ és Simon Bettina²⁸ véleménye szerint a hazai olvasók számára éppen ez nehezíti az értelmezést. A szövegekben visszatérő motívum a szerző latin-amerikai irodalmi hagyományokhoz fűződő viszonya – legyen szó ezek követéséről vagy épp ellenkezőleg, a hagyományokkal való szakításról –, amelyet (különösen a magyar recepcióban) eddig a boom és a mágikus realizmus szerzői uraltak.

Ugyanakkor több helyen említik Borges és Cortázar hatását, valamint több kritikus és recenzens is párhuzamot von Bolaño munkássága és a beat-irodalom között, különös tekintettel Jack Kerouac *Úton* című regényére (Benedek Szabolcs, Rostás Eni, Urbán Bálint, Zelei Dávid). Sipos Balázs más megközelítésben foglalkozik a művel: egyrészt rávilágít

24 Uő., *Vad nyomozók. Részlet – beleolvasó*, ford. KERTES Gábor, Új Könyvpiac 2013/9., 42–45.

25 Kertes Gábor a személyes blogján (<https://mufordito.blog.hu>) a részletek közléséről és a kiadási folyamat állapotáról folyamatosan tájékoztatta követőit. A megjelenés előtt még a kiadás borítótervét is megosztotta az oldalon.

26 Csak hogy egy példát említsünk, az alábbi linken egy sörökre szakosodott blogon találunk idézetet a könyvből: <https://mu-sor.blogspot.com/2014/01/amikor-haza-ertem-ott-talaltam-haz-elott.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 09.).

27 ROSTÁS Eni, *Volt egyszer egy Mexikó*, Könyves Magazin 2013. szeptember 13., https://konyvesmagazin.hu/nagy/volt_egyszer_egy_mexiko_753.html (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

28 SIMON Bettina, *Fikcionalizált avantgárd. Roberto Bolaño: Vad nyomozók, 1749*, hu, 2022. január 13., <https://1749.hu/fuggo/essze/fikcionalizalt-avantgard-roberto-bolano-vad-nyomozok.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

a regény műfaji összetettségére,²⁹ másrészt pedig túlmutat a boomhoz való viszonyításon, és tágabb értelemben vett világirodalmi kontextusban értelmezi az életművet. Bolañót az úgynevezett „új személyesség” szerzőihez sorolja Zadie Smith, David Foster Wallace, Salman Rushdie, Ian McEwan, Karl Ove Knausgaard és Krasznahorkai László mellett.³⁰ Sipos szerint ezeknek a szerzőknek a prózája

történetorientált, s kevésbé fél az érzelmességtől, az „őszinteség”, a „személyes hangvételű igazság” vagy az „elköteleződés”, *ad absurdum* a hit régi metafizikai problémáinak tárgyalásától, mint a hidegháború mérvadó regényei. A „valóság iránti szenvedélyről” (Alain Badiou) szólnak ezek a szövegek, az autenticitásról, nem pedig a nyelv iránti szenvedélyről. Általában – bár ez nem szükség-szerű – az újbaloldal problémaérzékenysége dominál bennük: kisebbségek, bevándorlók, emigránsok, földönfutók jutnak szóhoz. Meghökkenően felértékelték a kvázi-memoárregények hagyományát, amelyet a posztmodern extrém szubjektivitáskritikáján átszűrve étellel töltöttek meg. Az Én elbeszélhetőségeinek sajátos kérdésvetéseiről van tehát szó, s a megalkotott új szubjektummodellek bősége és minősége jelzi, hogy nem múlt trendről, hanem egy, az elmúlt évtizedben megszületett prózanyelv markáns és maradandó hangütéséről kell számot adnunk.³¹

Az írások legtöbbször kiemeli a detektívtörténetekre jellemző szerkezetet, a veszteséget mint fő motívumot, illetve a (könyvben szereplő) zsigeri realizmus és a (valóságban létező) infrarealista csoport közötti párhuzamot, valamint felhívja az olvasók figyelmét a könyvben található önéletrajzi utalásokra. A mű végét többféle módon értelmezik a kritikusok: az utolsó, megválaszolatlan, rajzokkal illusztrált találós kérdésre, hogy „mi van az ablak mögött?”,³² Bartók Imre a mexikói költők láthatatlan tömegét javasolja megoldásként,³³ míg Menczel Gabriella a befejezetlen elbeszélés allegóriájaként értelmezi a feladványt.³⁴ A kritikusok

29 „A *Vad nyomozók* egyszerre olvasható kulcsregényként, antikalandregényként, nemi-zedeki regényként, antiromantikus ’68-as regényként és anti-memoárként.” SÍPOS Balázs, *A hiány és a maradék*, Jelenkor 2015/1., 106.

30 Uo., 106.

31 Uo.

32 Roberto BOLAÑO, *Vad nyomozók*, Jelenkor, Budapest, 2019, 553.

33 BARTÓK Imre, *Az ablakon túl*, Múút 2013/42., 85.

34 MENCZEL, I. m., 82.

közül hárman (Menczel Gabriella, Zelei Dávid, Bori Erzsébet) hangsúlyozzák a szóhasználat, különösen a szleng anakronizmusát, illetve megjegyzik, hogy a magyar változat stílusánál homogénebb az eredetnél. A felvetésre a fordító, Kertes Gábor a blogján közzétett bejegyzésében reagált:

A szleng izgalmas kérdés, valóban tudatos döntés volt, és ismét belegondolva nem érzem, hogy az „eredeti” követő, kvázi historizáló szleng elegendő alibit nyújtana ahhoz, hogy a recenzió végén előre-
vetített, ebben az esetben viszont instant módon nevetséges argót elbíra a szöveg.³⁵

A fent említett kritikák közül Zelei Dávid szövegében mélyreható, részletes műfordítás-kritikát is olvashatunk, amelyben olyan kérdéses fordítói döntésekre hívja fel a figyelmet, mint a földrajzi nevek, a beszélő nevek, valamint a műben idézett (valós vagy fiktív) irodalmi címek és idézetek fordítása; észrevételei ellenére összességében elismerően ír Kertes Gábor munkájáról:

Ahogy egy 764 oldalas klasszikus esetében elvárhatjuk, e mégoly hosszúságú elemzés is csak a felmerülő problémák töredékére volt képes reflektálni. Kötelességünk ugyanakkor a mikroszkóp alá vett sok kis csepp összességét, a tengert is láttatnunk: az ugyanis, hála istennek, ugyanolyan vadul hömpölyög, mint 1998-ban vagy 1976-ban: a *Vad nyomozók* 2013-ban, magyarul is friss és magával ragadó, nem kis részben a kitűnő fordításnak köszönhetően.³⁶

A *Vad nyomozók* magyar recepciójában jelentős szerepet játszott, hogy 2021 szeptemberében Kelemen Kristóf színházi előadást rendezett a műből. Ez két szempontból is sokat lendített Bolaño művének hazai ismertségén: egyrészt az előadások után olyan vendégekkel szerveztek beszélgetéseket, mint Kutasy Mercedesz és Scholz László műfordítók, valamint Eduardo Becerra és Vágvölgyi B. András kritikusok, másrészt pedig magáról a színházi adaptációról is számos kritika született.³⁷

35 KERTES Gábor válasza BORI Erzsébet *Világzsiger* című cikkében írt észrevételeire, https://mufordito.blog.hu/2013/08/14/visszhang_vad_nyomozok (utolsó hozzáférés: 2025. 03. 01.).

36 ZELEI, *Zsigerből vagy realitán?* = (Post)Boom, 128–129.

37 Ezeket a *Könyves Magazin*, a *Jelenkor*, a *Dunszt*, a *Kortárs Online*, a *Litera.hu* vagy a *24.hu* hasábjain olvashatjuk.

2016-tól, azaz a 2666 megjelenésétől kezdve a Jelenkor Kiadó vette át Bolaño műveinek publikálását. A több mint ezer oldalas regény magyar nyelvűre való átültetésén ismét egy újabb fordító dolgozott: a fordítással még az Európa Kiadó bízta meg Kutasy Mercédeszt, aki egy év alatt el is készült a magyar változattal. A Jelenkor Kiadó könyvbemutatók, közösségi médiában közzétett hirdetések és recenziós felkérések formájában népszerűsítette a könyvet, így az jelentős számú olvasóhoz juthatott el. A fordító szerint a kiadó népszerűsítő tevékenységének sikeréhez az is hozzájárult, hogy a szerző mellett a fordító személyét is láthatóvá tették (interjúkat készítettek vele, fényképeket osztottak meg róla a közösségi média felületein). A könyv hazai sikerét jól mutatja, hogy bár terjedelme és nehezen felfejthető utalásai miatt nem könnyű olvasmány, a következő években három kiadása is napvilágot látott.

A *Vad nyomozók* recepciójához hasonlóan a 2666 fordításáról is számos írást közöltek: ezek közül több mélyreható, elemző szöveget is találunk, ezen felül pedig számos írást publikáltak a műről irodalmi folyóiratokban, illetve nyomtatott és online hírlapokban (Magyar Narancs, 444.hu, Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Vasárnapi Hírek). Sipos Balázs a Műútban közölt kritikájában³⁸ megjegyzi, hogy cikke megjelenéséig (2017 augusztusa) a promóciós céllal írt szövegeken kívül csupán három olyan cikk született a műről, amely irodalomtudományos értelemben is relevánsnak tekinthető (Urbán Bálint, Zelei Dávid és Bán András Zoltán írásai), azonban véleménye szerint ezek a szövegek is rosszul értelmezik a regényt: „[...] minden kritikus beleesett a mű állította csapdába: a szövegnek a saját irodalmári habitusa számára látványos jelentésdimenziójára fókuszált, azaz művészsregényként olvasta azt. Meglévő olvasataink egytől egyig félreolvasások.”³⁹ Sipos Balázs ahelyett, hogy „művészsregényként” olvasná, „»az elnyomottak tradíciójára« tanító politikai regény[ként]” értelmezi a művet, és hangsúlyozza, hogy Bolaño regényének hangvétele szigorúan politikai. Sipos a paródiaként megjelenő irodalmi hagyományokat is feltárja, illetve felhívja az olvasók figyelmét néhány fordítási kérdésre, többek között az eredeti szöveg változatos nyelvi regisztereinek fordítási nehézségeire.⁴⁰

A kritikusok közül ketten is (Dunajcsik Máttyás, Urbán Bálint) párhuzamot vonnak a 2666 és Nadas Péter *Párhuzamos történetek* című műve között, különös tekintettel ezek terjedelmére, illetve a központi

38 SIPOS Balázs, *A gonosz debanalizálása*, Műút 2017/60., 93–97.

39 Uo., 93.

40 Uo., 94.

motívumként szereplő erőszakra. A legtöbb kritikai írás a 2666-ot a szerző korábbi műveinek összefoglaló, szintetikus regényeként értelmezi; ezekben kiemelt hangsúlyt kapnak a magyarul korábban már megjelent alkotások (különösen a *Távoli csillag* és a *Vad nyomozók*). 2017. április 6-án a Hadik Szalonban kerekasztal-beszélgetést szerveztek a műről Bolaño hazai kritikusaival (Sipos Balázs, Urbán Bálint, Zelei Dávid, Bartók Imre); a mű népszerűségéhez az is hozzájárulhatott, hogy az eseményről több, szélesebb közönséget elérő beszámoló⁴¹ is készült. A beszélgetés teljes szövegét a Jelenkor Online közölte.⁴²

A 2666 megjelenését a két rövidebb posztumusz mű, *A science-fiction szelleme* (2017) és a *Szülőföld* (2019) kiadása követte, ezeket szintén Kutasy Mercédesz fordította. A 2666 kritikai fogadtatásához képest az utóbb megjelent két mű elenyésző sikert aratott, alig született rólok írás. Ez összefüggésben állhat az író posztumusz műveinek kiadása körül kialakult nemzetközi vitával,⁴³ valamint a *Vad nyomozók* 2019-es újrakiadásával is, amely jobban magára vonta az olvasók és a kritikusok figyelmét.

A *Vad nyomozók* és a 2666 sikeréhez viszonyítva a két, utoljára kiadott Bolaño-műről a kritikák nem festenek túl kedvező képet. *A science-fiction szelleméről* mindössze öt írás született, ebből az egyik Kutasy Mercédesz a *Műút Kikötői Hírek* rovatában közölt írása,⁴⁴ amelyben hírt ad a mű spanyol megjelenéséről, és ismerteti az ezzel kapcsolatos kiadói, kritikai vitát. A további négy írás rövidebb, és inkább a mű általános bemutatására összpontosít. A spanyol nyelvterületen kiváltott

41 LAIK Eszter, *Metafizikai krimi Dél-Amerikából*, Irodalmi Jelen 2017. április 7., <https://www.irodalmijelen.hu/2017-apr-7-1038/metafizikai-krimi-del-amerikabol> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

42 ZELEI, *Az arc hiánya*, Jelenkor Online 2017. június 4., <https://www.jelenkor.net/interju/819/az-arc-hianya> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.). A négy kritikus szinopszist is írt a könyvben szereplő fiktív író, Benno von Archimboldi négy művéről. Lásd: BARTÓK Imre – SIPOS Balázs – URBÁN Bálint – ZELEI Dávid, *Archimboldi regényeinek nyomában*, Litera.hu 2017. április 11., <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/archimboldi-regenyeknek-nyomaban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

43 A vita a mű eredeti megjelenése után a spanyol sajtóban bontakozott ki akörül, hogy lehet-e, érdemes-e egyáltalán olyan posztumusz műveket kiadni a szerzőtől, amelyeket ő az élete során nem tartott kiadásra érdemesnek. „Vannak, akik egy ideje már hol meglepődve, hol bosszankodva veszik tudomásul, hogy akárcsak Fernando Pessoa ládájából, Roberto Bolañoéból is egyre-másra kerülnek elő a kiadatlan művek” (ford. BÁDER Petra) – indítja az eredeti kiadáshoz írt bevezetőjét Christopher Domínguez Michael mexikói irodalomkritikus.

44 KUTASY Mercédesz, *KH – spanyol*, *Műút*, 2017. január 30., <https://muut.hu/archivum/23860> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

polémia a többi magyar nyelvű recenzióban is visszaköszön, illetve az is közös bennük, hogy összefoglalják az eredeti kiadás Christopher Domiguez Michael által írt előszavát. A mű értelmezése és a Bolaño-életműben való elhelyezése még így is megosztja a recenzenseket: míg Gyürky Katalin a szöveget kidolgozottabb művek „geneziseként” értelmezi,⁴⁵ a „horner” álnév alatt rejtőző szerző szerint pedig nem vitás, hogy a mű „Előtanulmány a *Vad nyomozók* nagyregényhez”,⁴⁶ addig Báder Petra és Zelei Dávid hangsúlyozza, hogy a retrospektív olvasat téves értelmezést eredményezhet, és mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy töredékes, kezdetleges írásról van szó.⁴⁷ Ezenfelül megjelent a könyvről egy ismertető az F21.hu online kulturális folyóiratban, a fordításból pedig két rövid részletet is közöltek a Műút folyóirat *Napindító* rovatában.⁴⁸ A fenti reflexiókon kívül részletes kritika vagy irodalomtudományos elemzés nem született a könyvről. Ennek ellenére *A science-fiction szelleme* 2017-ben a Könyves Magazin szerkesztősége által összeállított, az év világirodalmi sikerlistáján a 19. helyre került, míg a következő évben a Litera.hu év végi, az éves szépirodalmi megjelenéseket összegző körkérdésében Mohácsi Balázs az előző év legjobb magyar fordításaként értékelte.

Bolaño magyarra fordított művei közül az utolsó a 2019-ben megjelent *Szülföld*. A magyar cím az eredetitől eltérő módon nem az első (*Cowboysírok*), hanem a második szerkezeti egység címével egyezik meg, ami Urbán Bálint⁴⁹ és Csuha István⁵⁰ szerint módosíthatja a könyv értelmezését. Bár erről a könyvről több írást publikáltak, mint *A science-fiction szelleméről*, a hosszabb terjedelmű művek recepciójához képest ez a szám elenyésző: mindössze kilenc cikk született, amelyek – akár csak *A science-fiction szelleme* esetében – inkább könyvismertető, illetve

45 GYÜRKY Katalin, *Beavatások könyve*, Kulter 2018. június 19, 2. Bekezdés, <https://www.kulter.hu/2018/06/beavatasok-konyve/> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 06.).

46 „HORNER”, *Költők kora*. Roberto Bolaño: *A science fiction szelleme*, Vasárnapi Hírek 2017. december 23., https://www.vasarnapihitek.hu/izles/olvasobarat_koltok_kora_-_roberto_bola%C5%84o_a_science_fiction_szelleme (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

47 BÁDER Petra, *Rendhagyó sci-fi, jegyzetfüzetből*, *Alföld* 2018/3., 120–123; ZELEI Dávid, *Az eltűnt boldogság nyomában = Post(Boom)*, 140–143.

48 Roberto BOLAÑO, *Egy mosoly. Részlet A science-fiction szelleméből*, ford. KUTASY Mercédesz, *Műút* 2018. június 6., <https://muut.hu/archivum/28540> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

49 URBÁN Bálint, *A Bolaño-láda titkai*, *Jelenkor* 2019/10., 1158–1162.

50 CSUHA István, *Igazad van, de nagyon is tévedsz*, *Élet és Irodalom* 2019/19., <https://www.es.hu/cikk/2019-05-10/csuha-istvan/igazad-van-de-nagyon-is-tevedsz.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

recenziók. A könyv értékelése megosztja a kritikusokat: míg Ficsor Benedek,⁵¹ Szalay Zoltán⁵² és Petrovics Gabriella⁵³ szerint szerves részét képezi Bolaño életművének, és jó belépő szöveg lehet a további művek megalapozásához, addig Csuha és a „Bánza”⁵⁴ álnév alatt rejtőző publicista szkeptikusan fogadja a művet. Mind „Bánza”, mind Urbán Bálint úgy véli, hogy a posztumusz művek helyett célszerű lenne először a szerző élete során megjelent műveinek (pl. *Amuleto* vagy *Las llamadas telefónicas*) fordításával kiegészíteni a magyar Bolaño-kánont, és csak azután publikálni a vitatottabb posztumusz műveket.

Hogyan tovább?

Az elemzett szempontokat összegezve megállapíthatjuk, hogy bár Bolaño eddig megjelent magyar fordításai összességében kedvező kritikai visszhangot kaptak, a szerző hosszabb terjedelmű műveinek és kisregényeinek elismertsége között hatalmas a különbség, sőt, sok esetben az egyes művek megítélése is megosztja a kritikusokat. Bár az első kritikák és recenziók a boom szerzőihez viszonyítva értelmezték Bolaño munkásságát, mára Roberto Bolaño neve saját jogon is kivívta hazai (el)ismertségét, sőt, referenciaszerzővé vált. Hatása érezhető a kortárs magyar prózában, a magyar irodalom antológiáiban, sőt a költészetben is. A Péczely Dóra által szerkesztett *Szevasz – 25 kortárs novella* című antológia fűlszövegén például egy Bolaño-idézet olvashatunk: „»Egy novellaírónak bátornak kell lennie« – állítja Roberto Bolaño, a kalandos életű dél-amerikai író”. Sirokai Mátyás a Szépirodalmi Figyelőben publikált *A négy-szögletű udvaron* című versét Roberto Bolañónak és fordítójának, Kutasy Mercédesznek ajánlja, illetve a chilei szerző alakja Fischer Botond *Vonal* című kisprózájában is visszaköszön:

51 FICSOR Benedek, *Veszélyekkel teli utazás az ismeretlenbe*, Magyar Hang 2019. június 17., <https://hang.hu/konyveshaz/veszelyekkel-teli-utazas-az-ismeretlenbe-129413> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

52 SZALAY Zoltán, *Egy költészeti világ-összeesküvés nyomában*, Dunszt 2019. május 13., <https://dunszt.sk/2019/05/13/egy-kolteszeti-vilag-osszeeskuves-nyomaban/> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

53 PETROVICS Gabriella, *Kirakós életműjáték*, Magyar Hírlap 2019. szeptember 28., <https://www.magyarhirlap.hu/kultura/20190927-kirakos-letmujatek> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

54 „BÁNZA”, *Roberto Bolaño: Szülőföld*, Magyar Narancs 2019. június 1., <https://magyarnarancs.hu/konyv/roberto-bolao-szulofold-119391> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

Mert a rajz Bolañót ábrázolja, ahogy ez előtt a *transzparens* előtt gubbaszt, görbe háttal, vérekes szemekkel, a szemüvegével persze, ahogy ott gubbaszt, és ezt a tüntetésfeliratot nézi, hogy ki a franc húzta meg az első egyenes vonalat. Bolaño azon gondolkodik, hogy nem isten, az biztos, de ez így még közhely, a természetben nincs egyenes vonal, nincs természetes egyenes vonal, de ez még mindig közhely, azon töri a fejét Bolaño a bolañoszemüvegben a *transzparens* előtt törökülésben vagy szlávosan guggolva, hogy ott basztak el mindent, jó, hogy ezt le lehet írni, de a közhelyeket nem, mindig gondolkodni kell, gondolja Bolaño, meditálni kéne, nem gondolkodni, a *transzparens* előtt gondolja ezt, nincsenek színei.⁵⁵

Bolaño alakja mind a novelláskötet fülszövegében, mind Fischer Botond szövegében az újításhoz, a lázadáshoz köthető; ez jól tükrözi azt, hogy miként is rögzül(t) a szerző képe a magyar recepcióban. Milyen tehát a Bolaño a magyar olvasó szemében? Elsősorban „kalandos életű”. És nyugtalan is: olyan ember, aki inkább írna közhelyekről, mint arról, amit elvárnak tőle. Újító, aki mindent megkérdőjelez, akár az egyenes vonalat is.

Bár Bolaño könyvei ma már jól ismertek a magyar olvasók körében, még bőven akadnak olyan nemzetközileg elismert művek, amelyekkel érdemes volna gazdagítani a magyarra fordított korpuszt. Bár ma a novellista Bolaño és a költő Bolaño itthon még kevésbé ismert, a 2025 második felében megjelenő *Los perros románticos* verseskötet megjelenésével a költő Bolaño is hamarosan bemutatkozik a magyar olvasók számára. A magyarul eddig kiadatlan prózaműveket illetően érdekesség, hogy bár a *Los sinsabores del verdadero policía* című regény (még?) nem jelent meg magyar fordításban, Zelei Dávid egyik kritikájában⁵⁶ megemlíti a regényt, Vágvölgyi B. András pedig egy egész cikket szentel a mű elemzésének.⁵⁷ A *La literatura nazi en América* nemzetközi szinten ennél jóval ismeretebb mű, azonban sajnos még ezt sem publikálták magyarul. Vágvölgyi B. András erről is írt már ismertető cikket, amelyben szorgalmazza a mű magyar nyelvű kiadását,⁵⁸ Dunajcsik Máttyás,⁵⁹ Dész Mihály⁶⁰ és

55 FISCHER Botond, *Vonal*, Helikon 2020/18., 4.

56 ZELEI Dávid, *Santa Teresa, végállomás = (Post)Boom*, 135.

57 VÁGVÖLGYI B. András, *A hatodik könyv és a pisco sour. Az igazi rendőr búbanatai. Összefüggések és mellékkörülmények*, Helikon 2017/10., 11–12.

58 VÁGVÖLGYI B. András, *Náci figurák itt, ott, mindenütt a nyugati hemiszférában*, 1749.hu 2022. május 6., <https://1749.hu/fuggo/essze/naci-figarok-itt-ott-mindenutt-a-nyugati-hemiszfereban.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 06. 06.).

Varju Kata⁶¹ pedig többször is idézi a művet. A kiadás mellett szól az is, hogy a szövegből két részlet (*Juan Mendiluce Thompson*, illetve *Edelmira Thompson de Mendiluce*) már megjelent a Jelenkor és a Litera.hu folyóiratokban Kutasy Mercédesz fordításában. Vajon hogyan fogadná a magyar irodalomkritika a töredékes, fiktív életrajzokból álló művet? Mennyiben módosítaná a szerzőről kialakult képet, ha további, a nemzetközi recepcióban kulcsfontosságú szerepet betöltő Bolaño-művek jelennének meg magyar fordításban? Vajon hogyan értékeli majd itthon a költő Bolañót? Remélhetőleg a közeljövőben ezekre a kérdésekre is választ kapunk.

59 DUNAJCSIK, I. m.

60 DÉS Mihály, *Roberto Bolaño, Élet és Irodalom* 2014. augusztus 15., <https://www.es.hu/cikk/2014-08-15/des-mihaly/roberto-bola241o.html> (utolsó hozzáférés: 2025. 07. 03.).

61 VARJU, I. m., 70–87.